

Brezilya Deneyimi: Koalisyonel Başkanlık Sistemi, Parti Sistemi ve Siyasi İttifaklar

Muhammet Ali Yunus¹

Özet

Brezilya'nın başkanlık sistemi, birçok yönüyle Türkiye'de 2017 Anayasa değişikliği ile yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile benzerlik göstermektedir. Bu benzerlikler, yalnızca yürütme organının yapısı ile sınırlı kalmamakta; aynı zamanda parti sistemi ve koalisyon siyaseti açısından da dikkat çekici paralellikler içermektedir. Brezilya örneği, sistemin tasarımı aşamasında dolaylı bir model olarak değerlendirilmiş olabilir. Ancak Brezilya'da uygulanan başkanlık sisteminin işleyişini tam anlamıyla kavrayabilmek için, ülkenin parçalı parti yapısı ve koalisyonlara dayalı siyasi kültürü göz önünde bulundurulmalıdır. Türkiye'de son yıllarda kurumsallaşmaya başlayan ittifak siyaseti ile Brezilya'daki koalisyon pratikleri arasında artan oranda benzeşme gözlemlenmektedir. Bu durum, Brezilya siyasetinin incelenmesini, Türkiye'nin siyasal yapısının evrimine dair çıkarımlar yapmak açısından anlamlı kılmaktadır. Ancak bu çalışma doğrudan bir karşılaştırma yapma amacı taşımamaktadır. Literatürde Brezilya'nın başkanlık sistemine ilişkin çeşitli analizler bulunsun da, parti sistemi ve koalisyon siyasetini merkeze alan çalışmaların sayısı sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışma, Brezilya'da başkanlık sistemi çerçevesinde şekillenen güncel parti sistemi ve koalisyon dinamiklerine dair güncel gelişmeleri ele almayı ve Brezilya siyasal sistemine dair bütüncül bir perspektif sunmayı hedeflemektedir.

1. Giriş

Brezilya'nın başkanlık sistemi, Türkiye'de 2017 Anayasa değişikliği ile yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile benzerlik göstermektedir. Bu benzerlikler, sistemde güçlü başkanın öngörülmesi ile sınırlı kalmamakta; aynı zamanda parti sistemi ve koalisyon siyaseti açısından benzerlikler bulunmaktadır. Bu bağlamda Brezilya'nın siyasi koalisyonel

1 Doktora Öğrencisi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, muhammetaliyunus@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6431-789X

başkanlık deneyimini anlamak Türkiye’de siyasi dinamikleri anlamlandırmak için bir araç olabilmektedir. Zira Türkiye’de başkanlık sistemi tartışmaları sırasında da Brezilya araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Türkiye’de başkanlık sistemi tartışmaları özellikle 2010’lu yılların ortalarından itibaren hız kazanmış, bu süreçte Brezilya örneği akademik çalışmaların dikkatini çeken önemli modellerden biri haline gelmiştir. Bu ilgi, bir yandan Brezilya’daki başkanlık sisteminin yapısal özelliklerinin analiz edilmesini, diğer yandan da bu modelin Türkiye’ye özgü bir sistemin inşasında nasıl değerlendirilebileceğini tartışmaya açmıştır. Başkanlık sistemi, Brezilya örneği üzerinden hem kuvvetler ayrılığı ve yürütme organının yetki sınırları (Türe, 2016; Tunç, 2019) hem de koalisyon inşası ve parti sistemi bağlamında ele alınmıştır (Özsoy Boyunsuz, 2016; İlter-Akarçay, 2016).

Bu dönemde yapılan çalışmalar, Brezilya’daki parçalı çok partili yapının koalisyonel başkanlık sistemine etkilerini incelerken, Türkiye’de kurulması öngörülen yeni hükümet sistemine dair ideal modellerin bulunması açısından da Brezilya’nın önemli bir referans noktası olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır (Yaman, 2016; Küçük, 2016; TBMM, 2017). Bu yaklaşım, başkanlık sisteminin demokratik işleyişle ne ölçüde bağdaştığını anlamak açısından da kıymetlidir (Kılınç, 2016; Aktaş, 2016; Esen, 2016).

2017 sonrası dönemde ise, Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin uygulamaya geçmesiyle birlikte, Brezilya başkanlık sistemine yönelik ilgi farklı bir bağlama everilmiştir. Bu kez araştırmalar, Türkiye’deki yeni sistemin ortaya çıkardığı pratik sorunları anlamak ve bu sorunlara yönelik karşılaştırmalı perspektifler sunmak amacıyla Brezilya modelini değerlendirmiştir (Ayvaz, 2018; Durdu, 2020; Özmen ve Yaman, 2022). Brezilya’daki başkanlık sisteminin kararname yetkisi, bütçe hakkı gibi kurumsal unsurlar bakımından analiz edildiği çalışmalar, Türkiye’nin yaşadığı dönüşümleri küresel uygulamalarla ilişkilendirme çabası taşımaktadır (Kaya, 2022; Yakacak, 2023).

Son yıllarda ise yalnızca sistem tartışmaları değil, Brezilya’nın siyasal dönüşüm süreci, parti sistemi ve seçim dinamikleri de akademik ilgiyi üzerine çekmeye başlamıştır. Özellikle çok partili sistemlerin kurumsal işleyişi, yasama-yürütme ilişkilerindeki dengesizlikler ve temsil mekanizmaları üzerine yapılan güncel çalışmalar, Brezilya özelinde yeni bir inceleme alanı ortaya koymaktadır (Yıldırım, 2020; Çelik, 2023). Bu bağlamda Brezilya’nın hem başkanlık sistemi hem de parti yapısı, yalnızca karşılaştırmalı anayasa ve siyaset kuramları açısından değil, aynı zamanda demokratikleşme süreçleri bağlamında da incelenmektedir.

Bu çalışma da Brezilya'daki koalisyonel başkanlık sistemi çerçevesinde, hem sistemin kurumsal işleyişine hem de ülkenin güncel siyasal dinamiklerine—özellikle parti sistemi ve koalisyon siyaseti bağlamında—odaklanmayı amaçlamaktadır. Türkiye'de başkanlık sistemine geçişin ardından, ittifak siyaseti siyasal alanın önemli bir parçası hâline gelmiş ve Brezilya'daki benzerlikleri çağrıştırır şekilde, yasama organındaki parti sayısında artış eğilimi gözlemlenmeye başlamıştır. Bu bağlamda Brezilya deneyimini derinlemesine incelemek, Türkiye'deki siyasal sistemin olası evrimini anlamak açısından anlamlı bir zemin sunmaktadır. Ancak burada özellikle vurgulanmalıdır ki bu çalışma, karşılaştırmalı bir analiz sunma amacı taşımamakta, yalnızca Brezilya örneğini merkeze alarak sistemin kendi içsel dinamiklerini ele almaktadır.

Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünde, Brezilya'nın Anayasası bağlamında Brezilya'da koalisyonel başkanlık sistemi kapsamında yürütme ve yasama organlarının yapısı ile bu iki güç arasındaki ilişkiler değerlendirilmektedir. İkinci bölümde, siyasi partilere ilişkin kanunlar ışığında Brezilya'daki siyasal partiler ve parti sisteminin genel özellikleri ele alınmakta; üçüncü bölümde ise ülkenin koalisyon siyasetini belirleyen temel dinamikler analiz edilmektedir. Son olarak dördüncü bölümde, Brezilya'daki güncel siyasi konjonktür, uluslararası raporlar ışığında değerlendirilerek, ülke siyasetine dair bütüncül bir perspektif sunulması hedeflenmektedir.

2. Brezilya'nın Koalisyonel Başkanlık Sistemi: Yürütme ve Yasama Dinamikleri

Siyasi parti sistemlerini bir ayıraç olarak ele alarak başkanlık sistemlerini tek partili, iki partili ve çok partili olmak üzere sınıflandırılabilir. Başkanlık sistemlerinin çıkış noktasının ABD olmasından ötürü başkanlık sistemlerinin teorik olarak iki partili olması gerektiği düşünülebilir. Ancak tek partili ve çok partili başkanlık sistemleri ile karşılaşmak mümkündür. Tek partili başkanlık sistemleri genellikle Afrika ülkelerinde çıkmaktadır. Çok partili başkanlık sistemleri veya “koalisyonlu başkanlık” yapılarına genellikle Latin Amerika ülkelerinde karşılaşmak mümkündür (Özsoy Boyunsuz, 2016). Çok partili başkanlık sistemlerinin en iyi örneklerinden birinin Brezilya'da olduğu söylenebilir. Brezilya'nın başkanlık sistemi ve yasama-yürütme organlarının ilişkisi ABD sistemine benzerken, Anayasa ve parti sistemi açısından farklılık göstermektedir (Yıldırım, 2020).

Brezilya'nın siyasi sistemi, ABD tipi başkanlık modeliyle benzerlikler taşısa da, 1988 Anayasası'nın yarattığı kurumsal çerçeve ve çok partili yapı, onu “koalisyonel başkanlık” (presidencialismo de coalizão) olarak tanımlanan

özgün bir modele dönüştürmüştür (Limongi, 2007). Bu sistem, güçlü yürütme yetkileri ile parçalı yasama yapısı arasında kırılgan bir denge üzerine kuruludur. Başka bir ifade ile Brezilya’da başkanlar, mecliste çoğunluk sağlamak için çok partili koalisyonlar kurmak zorundadır. Bu durum, Sérgio Abranches’in “koalisyonel başkanlık” kavramıyla tanımladığı bir yönetim modelini doğurmuştur: (Solak, 2015, s. 249). Başka bir anlatımla 1985 sonrası başkanların partileri ulusal mecliste % 20’yi geçen bir çoğunluğa ulaşamamıştır ve hükümetlerde en az 4 partili koalisyonlar yaşanmıştır; koalisyondaki partilerin sayısı gittikçe yükselmiştir. Sisteme bu yüzden koalisyonel başkanlık adı verilir (Yıldırım, 2020, s. 520). Bununla beraber Meclis’teki nispi temsil sistemi, çok sayıda etnik grubun yaşadığı ve toplumsal bölünmüşlüğü fazla olduğu ülkede küçük partilerin de meclise girmesini sağlamaktadır. Meclis’te temsil edilen parti sayısının çok olduğu görülmekte buna karşılık çok partili ortamda istikrarı sağlamak adına başkana güçlü yetkiler verilmiştir (Solak, 2015, s. 249). Bu bağlamda Brezilya’da başkanlık sisteminin işleyişi bir sonraki bölümde sırasıyla yürütme, yasama ve yargı organının dinamiklerine göre incelenmiştir. Bu inceleme anayasa metnine ve siyasal hayattaki uygulamalara göre yapılmıştır.

2.1. Yürütme Organı: Başkan, Başkan Yardımcısı ve Bakanlar

Brezilya, 1964-1985 yılları arasındaki askeri yönetimin ardından sivil yönetime geçilmiş ve ülke, 1988 yılında yürürlüğe giren anayasa ile yönetilmeye başlanmıştır. Anayasada sistemin işleyişini ele alan maddelere bakıldığında başkanın güçlü yetkilere sahip olduğu görülmektedir. Brezilya Anayasasının 76. maddesi uyarınca yürütme yetkisi, devlet bakanlarının yardımıyla cumhurbaşkanı tarafından kullanılır (Brazil, 1988) . Brezilya Anayasasının (1988) 84. maddesi çoğunlukçu sistemle doğrudan halk tarafından seçilen başkanın yetkilerini şu şekilde sıralamaktadır: *Bakanları atamak/görevden almak, federal yönetimi yürütmek, yasama sürecini başlatmak, kanunları onaylamak/veto etmek, kararnameler çıkarmak, uluslararası anlaşmalar yapmak (kongre onayına tabi), savunma durumu/olağaniüstü hal ilan etmek, federal müdahale kararı almak, silahlı kuvvetlerin başkomutanlığını yürütmek, yüksek mabkeme yargıçlarını atamak (Senato onayıyla)*. Brezilya Anayasasının (1988) 62. Maddesi uyarınca geçici tedbir kararnameleri çıkarmak Brezilya Anayasasının (1988) 61. maddesi uyarınca cumhurbaşkanının özel yetkileri arasında silahlı kuvvetlerin personel sayısını belirleme, kamu görevlilerinin maaş ve istihdam koşullarını düzenleme, yargı ve idari teşkilat yapısını oluşturma ve bakanlık kurma veya kaldırma yetkisi bulunmaktadır.

Brezilya Anayasasının (1988) 85 ve 86 maddeleri uyarınca cumhurbaşkanı, yalnızca belirli suçlar (*anayasayı ihlal, yolsuzluk, bütçe yasalarını çiğneme gibi*)

nedeniyle Temsilciler Meclisi'nin üçte iki çoğunluk kararıyla yargılanabilir. Adli suçlar Federal Yüksek Mahkeme'de, görevi kötüye kullanma iddiaları ise Federal Senato'da görülür. Yargı sürecinin 180 gün içinde sonuçlanmaması halinde cumhurbaşkanı görevine dönebilir. Ayrıca, görev süresince cumhurbaşkanı yalnızca görevle bağlantılı eylemlerden sorumlu tutulabilir ve mahkûmiyet olmadan tutuklanamaz.

Yükse yargıdaki atamalarda da başkanın önemli yetkileri bulunmaktadır. Brezilya Anayasasının (1988) 101. maddesi, Federal Yüksek Mahkeme yargıçlarının atama sürecini düzenler. Cumhurbaşkanı, 35-65 yaş arası, üstün hukuk bilgisine ve lekesiz itibara sahip adayları seçme yetkisine sahiptir. Ancak bu atamalar, Federal Senato'nun salt çoğunluk onayına tabidir. Bu çiftli onay mekanizması, yürütmenin yargı üzerindeki tek taraflı etkisini sınırlandırmayı amaçlar. Brezilya'da resmi olmayan ancak güçlü bir teamül olan "üçte bir kuralı", STF'nin kompozisyonunda siyasi tarafsızlığı korumayı amaçlar. Bu kurala göre, mahkemenin yaklaşık üçte biri (3-4 yargıç) hükümetten bağımsız, akademi veya yargı kökenli isimlerden oluşur. Bu uygulama, mahkemenin tamamen siyasi atamalarla dolmasını engellemeye yöneliktir. Tarihsel veriler, bir cumhurbaşkanının dört yıllık görev süresinde ortalama 1-3 STF yargıcı atadığını göstermektedir. Lula'nın ilk döneminde (2003-2010) 2 atama yaparken, Dilma Rousseff (2011-2016) 3 atama yapmıştır. Michel Temer'in ara döneminde (2016-2018) sadece 1 atama gerçekleşmiş, Bolsonaro (2019-2022) ise 2 yargıç atamıştır. Lula'nın şu anki döneminde (2023-) şimdiye kadar 2 atama yapılmıştır (Wikipedia contributors. 2025). Başkanların görev süreçleri boyunca düşük sayıda atama yapabilmeleri yüksek yargının bağımsızlığını destekleyen bir dinamik olarak yorumlanabilir.

Brezilya Anayasa'sının (1988) 77. Maddesine göre başkan yardımcısı da önemli rollere sahip olabilmektedir. Başkan yardımcısı, devlet başkanı ile birlikte aynı seçim çerçevesinde seçilir ve federal yürütmenin ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Temel görevi, Brezilya Anayasasının (1988) 79. madde uyarınca başkanın geçici olarak görevden ayrılması durumunda yetkilerini üstlenmek veya başkanın görevinin sona ermesi halinde kalan süreyi tamamlamaktır. Ayrıca başkan, belirli yetkilerini başkan yardımcısına devredebilir. 2016'da madde 79'un uygulanmasına örnek teşkil eden Dilma Rousseff'in görevden alınması sonrasında Başkan Yardımcısı Michel Temer'in doğrudan başkan olması gibi örneklerle kritik bir role sahip olduğunu göstermiştir. Ancak başkan yardımcısının yetkileri büyük ölçüde başkanın iradesine ve yetki devri mekanizmalarına bağlıdır.

Brezilya Anayasasında (1988) yürütme yetkisinin başkan tarafından bakanlar yardımıyla kullanılabileceği belirtilmiştir. Brezilya'da bakanlık

sistemi, Brezilya Anayasası'nın (1988) 84., 87. ve 88. maddelerinde düzenlenmiştir. Ülkenin başkanlık rejimine uygun olarak, bakanlar tamamen cumhurbaşkanının yetkisi altında bulunur. Brezilya Anayasası'nın 87. maddesi uyarınca bakan olabilmek için Brezilya vatandaşı olmak, 21 yaşını doldurmuş bulunmak ve siyasi haklardan yoksun olmamak gerekir. Bakanlar, cumhurbaşkanı tarafından doğrudan atanır ve herhangi bir gerekçe gösterilmeksizin görevden alınabilir. Bu atama ve azıl sürecinde yasama organının onayı aranmaz.

Bakanların temel görevleri Anayasa'nın (1988) 87. maddesinin tek paragrafında belirtilmiştir. Buna göre bakanlar, kendi yetki alanlarındaki federal kurumları yönlendirmek, koordine etmek ve denetlemekle yükümlüdür. Ayrıca bakanlar, yıllık faaliyet raporlarını cumhurbaşkanına sunmak ve kendilerine verilen özel görevleri yerine getirmekle yükümlüdür. Özellikle önemli bir yetki olarak, cumhurbaşkanının imzaladığı kararname ve diğer idari işlemlere karşı imza koyma (countersign) yetkisine sahiptirler. Bu uygulama, parlamenter sistemlerdeki karşı imza geleneğini anımsatmakla birlikte, Brezilya'nın başkanlık sistemi içinde yürütme organı içinde bir denetim mekanizması oluşturur. Bakanların sahip olduğu bu yetki, bakanların sistem içinde yalnızca başkanın sekreteri olarak çalışan görevliler olmadıklarını göstermektedir. Ayrıca bakan atamalarının koalisyonlara dayalı gerçekleşebileceği düşünüldüğünde bakanların kendi faaliyet alanlarında daha özerk olma imkanlarının olabileceği öne sürülebilir.

Bakanlıkların kurulması ve kaldırılması ise Brezilya Anayasası'nın (1988) 88. maddesi uyarınca kanunla düzenlenir. 2001 yılında yapılan 32 sayılı anayasa değişikliği bu maddeyi güncellemiştir. Bakanlar, görevleri sırasında suç işledikleri takdirde Federal Yüksek Mahkeme (STF) tarafından yargılanabilir ve mahkûmiyet halinde görevden düşerler.

Brezilya'nın başkanlık sistemi, başkanlık rejiminin tipik özelliklerini yansıtır. Cumhurbaşkanının geniş yetkilerine karşın, bakanların karşı imza yetkisi; yürütme erkinin dengeli kullanımı ile yürütme organı içinde bir denetim mekanizması oluşturmayı amaçlayan bir düzenleme olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, başkan yardımcısının halkoyu ile seçilmesi ve başkanların koalisyon ortaklarından atanması durumunda, yürütme içinde cumhurbaşkanının geniş yetkilerine karşı bir denge ve uzlaşma mekanizmasının olduğu söylenebilir. Diğer yandan Brezilya'nın başkanlık sistemi içinde başkanı güçlü pozisyona yerleştiren dinamiklerden biri de başkanın yasamaya ilişkin yetkileridir. Başkanın bu yetkileri yasama dinamiklerinin incelendiği bir sonraki bölümde ele alınmıştır.

2.2. Yasama: İki Meclisli Sistem ve Başkanın Yasama Yetkilerindeki Belirleyiciliği

Brezilya'da yasama yetkisi ulusal kongre olsa da yasama yetkisi ulusal kongre ile sınırlı değildir. Başkanın, üst düzey mahkemelerin ve vatandaşların da belirli şartlarda kanun teklifi verme imkanları vardır. Ancak yasama yetkisinin asıl aktörü ulusal kongredir. 1988 Anayasasının 44. maddesine göre Brezilya Kongresi, Temsilciler Meclisi ve Senato'dan oluşan iki meclisli bir sistemdir. Ancak bu meclisler farklı şekillerde oluşturulmuştur. Senato'da her eyalet, nüfus veya toprak büyüklüğünden bağımsız olarak, üç temsilciyle temsil edilir. Şu anda Kongre'de 81 senatör bulunmaktadır. Senato, federal ilkeyi yansıtır ve bu nedenle çeşitli eyaletlerin ve bölgelerin çıkarlarını temsil etmesi gerekir. Senatörler, 8 yıllık bir yasama dönemi için seçilir. Diğer yandan Temsilciler Meclisi'ndeki milletvekili sayısı, her eyaletin nüfusuna göre orantılı temsil esasına dayanır. Temsilciler Meclisi 513 sandalyeyle sınırlandırılmıştır. Kongre'nin en önemli işlevi yasama yetkisidir. Yasama süreci, her iki mecliste de başlatılabilir (Galvão, 2016).

Temsilciler Meclisi'nde yasa tasarıları genellikle parlamento komitelerinde (Comissões Parlamentares) hazırlanır. Bu komiteler daimi, geçici ve karma olarak üçe ayrılır. Daimi komiteler, Temsilciler Meclisi'nin kurumsal yapısının bir parçasıdır ve süresiz olarak faaliyet gösterir. Geçici komiteler ise en fazla bir yasama dönemiyle sınırlıdır ve Brezilya Anayasası'nda değişiklik gibi güncel ve özel konularla ilgilenir. Karma komiteler, her iki meclisten milletvekili ve senatörlerden oluşur. Yıllık Bütçenin Denetlenmesi Komitesi buna bir örnektir. Soruşturma komitelerinin ise yasama işlevi yoktur; bunlar daha çok siyasetçilerin karıştığı yolsuzluk skandalları gibi belirli sosyal ve siyasi olayları incelemek için oluşturulur (Galvão, 2016).

Temsilciler Meclisi'nin yasama yetkisi ve denetim işlevi, Brezilya Anayasası'na uygun olarak hazırlanan Meclis İçtüzüğü ile düzenlenmiştir. Senato'daki çalışmalar Anayasa'da belirtilen iç kurallara göre yürütülür. Her iki meclis birbirini tamamlar ve yasa tasarılarını ve kararları karşılıklı olarak inceler. Brezilya Kongresi'nin her iki meclisi, yasama işlevinin yanı sıra, yıllık bütçeyi incelemek ve idarenin çeşitli organlarının işleyişini denetlemek gibi yollarla hükümet aygıtını kontrol eder. Temsilciler Meclisi'nin, Brezilya Anayasası'nın (1988) 51. Maddesi'nde belirtilen özel yetkileri de vardır. Meclis İçtüzüğü'ne göre, yalnızca Temsilciler Meclisi, cumhurbaşkanı, başkan yardımcısı veya bir bakan hakkında yasal işlem başlatabilir. Ayrıca, cumhurbaşkanının yıllık bütçeyi yasal olarak belirlenen 60 günlük süre içinde Kongre'ye sunmaması durumunda, bütçenin açıklanmasını talep etme yetkisi de yalnızca Temsilciler Meclisi'ne aittir (Galvão, 2016).

Senato ise Temsilciler Meclisi tarafından başlatılan süreçleri yürütmekle görevlidir. Senato'nun da Temsilciler Meclisi gibi özel yetkileri vardır. Senato'nun münhasır hakları arasında, federal hükümetin, eyaletlerin ve yerel yönetimlerin yaptığı yabancı finansal işlemlerin onaylanması ve gözden geçirilmesi yer alır. Ayrıca federal bütçenin borç tavanını belirleme yetkisi de Senato'ya aittir (Yıldırım, 2020).

Brezilya Anayasası'nın (1988) 61. maddesine göre yasama teklif yetkisi oldukça geniş bir kesime tanınmıştır. Bu yetki sadece milletvekilleri ve senatörlere değil, aynı zamanda cumhurbaşkanına, federal yüksek mahkeme ve diğer üst mahkemelere, başsavcıya ve belirli şartları sağlayan vatandaş gruplarına da verilmiştir. Özellikle halk girişimi mekanizması dikkat çekicidir; en az beş eyalette, her birinde seçmenlerin en az % 0,3'ünü temsil edecek şekilde toplam %1'lik seçmen kitlesinin imzasıyla kanun teklifi sunulabilmektedir. Bu uygulamanın sistemin demokratik yanını güçlendirdiği söylenebilir.

Başkanın yasama sürecindeki rolü oldukça aktiftir. Brezilya Anayasasının (1988) 61. maddenin 1. fıkrası uyarınca, silahlı kuvvetlerin personel sayısını belirleme, kamu görevlilerinin maaş ve istihdam koşullarını düzenleme gibi özel yetkileri bulunmaktadır. Ayrıca Anayasasının (1988) 62'inci madde başkana acil durumlarda geçici tedbir kararnamesi (medida provisória) çıkarma yetkisi vermektedir. Ancak bu kararnameler derhal Kongre'ye sunulmalı ve 60 gün içinde (bir kez daha 60 gün uzatılabilir) yasalasmadığı takdirde geçersiz hale gelmektedir. Buna karşılık başkan da iptal edilen kararnameyi tekrar yayınlayarak iptali hükümsüz bırakabilir.

Yasama sürecinde önemli bir kural da Brezilya Anayasasının (1988) 63. madde ile getirilen harcama artırıcı değişiklik yasağıdır. Bu kuralın istisnası sadece başkanın teklifleridir. Brezilya Anayasasının (1988) 64. maddesi cumhurbaşkanının kanun tekliflerinin öncelikle Temsilciler Meclisi'nde görüşüleceğini, acil durumlarda 45 gün içinde sonuçlandırılması gerektiğini belirtmektedir.

Kanunlaşma sürecinde Brezilya Anayasasının (1988) 65. maddesi uyarınca bir mecliste kabul edilen tasarı diğer mecliste tek görüşmeyle karara bağlanabilmektedir. Brezilya Anayasasının (1988) 66. maddesi ise başkanın onay sürecini düzenler; onaylanan kanunlar 15 iş günü içinde yayımlanmalıdır. Başkanın kısmi veto yetkisi bulunmakta olup, bu veto ancak tam madde veya paragraf düzeyinde kullanılabilmektedir. Vetonun aşılabilmesi için milletvekili ve senatörlerin salt çoğunluğu gerekmektedir. Diğer yandan Anayasasının (1988) 67. Maddesine göre reddedilen bir tasarının aynı yasama döneminde tekrar sunulamayacağını belirtirken, 68.

madde cumhurbaşkanına Kongre'den yetki alma yoluyla kanun çıkarma imkanı tanımaktadır. Ancak bu yetki devri, Kongre'nin özel yetkilerini (vatandaşlık, seçim kanunları, bütçe gibi) kapsayamaz.

Yasama süreci ve yetkileri incelendiğinde Brezilya Kongresi'nin yasama yetkisini ve yürütmeyi denetleme işlevini tam olarak yerine getiremediği söylenebilir. Kongre'de görüşülen yasalar genellikle yürütmeden gelmektedir. Örneğin yürütmenin sunduğu bir tasarı ortalama 183 günde yasalâşırken, Kongre'den gelen tasarıların kabulü çok daha fazla sürebilmektedir. Başkanın geçici önlem kararnameleri bir tür kanun niteliğindedir. Özellikle başkanların bu yetkiye sık başvurduğu görülmektedir. Örneğin 1988 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden bu yana ilk kez, Kongre'nin sunduğu yasa tasarılarının sayısı geçici önlem kararnamelerini 2009 yılında geçmiştir. 2009'da yürütme 27 geçici önlem kararnamesi sunarken, Kongre 108 yasa teklifi getirmiştir (Galvão, 2016).

1988 Anayasası, geçici önlem kararnamelerinin yalnızca “olağanüstü durumlarda” çıkarılabileceğini belirtir (Galvão, 2016). Ancak uygulamada bu yetki giderek yaygınlaşmış, hatta Lula hükümetleri döneminde de sıklıkla kullanılmıştır. Geçici önlem kararnameleri sıklıkla yıllık bütçenin belirlenmesi gibi konularda çıkarılır. Bu durum, Kongre'nin yürütmenin hazırladığı bütçeyi denetleme işlevini zorlaştırır. Başkanın geçici önlem kararnamelerine sıkça başvurması anti demokratik bir tutum olarak değerlendirilmektedir. Bu yetki, yasama ve yürütme arasındaki sınırları bulanıklaştırmakta ve yürütmenin yasamanın yerine geçerek karar vermesi olarak değerlendirilebilmektedir. Diğer yandan, sistem içindeki etkin parti sayısının fazlalığı, parti sisteminin parçalanmışlığı kongrenin işleyişini yavaşlatabilmektedir. Başkanın partilerinin ve hatta başkanlık koalisyonlarının dahi kongrede azınlık durumunda kaldığı durumlar mevcuttur. Bu bağlamda geçici önlem kararnameleri meclisteki parçalanmışlık içinde bir istikrar unsuru olarak öne çıkmaktadır (Galvão, 2016). Diğer yandan Brezilya'da cumhurbaşkanı partisinden istifa etmemektedir. Dolayısıyla parti içindeki görevlerini devam ettirir. Bu bağlamda başkan parlamentodaki partisi aracılığıyla meclisin çalışmalarını yönlendirme potansiyeline sahiptir.

3. Brezilya'da Partiler ve Parti Sistemi

Brezilya'da koalisyonel başkanlık sistemi çeşitli çalışmalarda ele alınmış olsa da, sistemi “koalisyonel” olarak tanımlayan parti dinamikleri ve parti sisteminin yeterince ayrıntılı bir şekilde incelenmediği görülmektedir. Brezilya'daki parti sistemi, meclisteki etkin parti sayısı bakımından dünya örnekleri arasında özel bir yere sahiptir. Son seçimlerde, Brezilya

Kongresi'ne 23 partinin koltuk kazandığı görülmektedir (Franca, 2022). Bu bağlamda, Brezilya'daki parti sistemi ve partilerin işleyişi, koalisyonel başkanlık sisteminin nedenlerini ve işleyişini anlamak açısından büyük bir öneme sahiptir. Çalışmanın bu bölümünde sırasıyla Brezilya'daki parti sistemini şekillendiren hukuki mevzuatlar ele alınmış ve son seçimlerde belirli bir eşğin üzerinde oy alan partilere dair genel bir perspektif sunulmuştur. İkinci bölümde ise, özellikle seçim sisteminin dinamikleri çerçevesinde parti sisteminin işleyişi daha ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

3.1. Brezilya'da Siyasi Parti Dinamikleri

Brezilya'daki siyasi partilere ilişkin yasal alan, 1988 Anayasası, 1995 Siyasi Partiler Kanunu ve Federal Seçim Mahkemesi (TSE) kararları gibi federal yasalarla düzenlenmektedir. Seçim yasaları ve Brezilya siyasi sisteminin diğer kurumları da partilerin örgütlenmesini ve davranışını etkilemektedir. Anayasa, ulusal egemenlik, insan haklarının korunması ve demokrasi gibi ilkelere saygı gösterildiği sürece vatandaşlar bir siyasi parti kurma hakkına sahip olabilmektedir. Bununla beraber Anayasa, partilerin ulusal partiler olması gerektiğini belirterek yalnızca bölgesel partileri yasaklamaktadır (Albarracín, 2016).

1995 Siyasi Partiler Kanunu, anayasal hükümleri daha da detaylandırmakta ve partilerin işleyişi ile kaynak dağılımı üzerinde önemli kısıtlamalar getirmektedir. Kanuna göre, yalnızca partiler her düzeydeki seçimlerde aday gösterebilir. Bir seçimden en az 1 yıl önce bir partiye üye olan ve o parti tarafından aday gösterilen kişiler seçilebilir. Bu bağlamda bağımsız adaylık Brezilya'da mümkün değildir. Diğer yandan bir partinin kurulabilmesi için partinin, eyaletlerin en az üçte birinde seçmen desteğine sahip olduğunu kanıtlaması gerekir. Ayrıca, Siyasi Partiler Kanunu, bir partinin parlamentoda örgütlü bir yapıya sahip olabilmesi veya grup kurabilmesi (funcionamiento parlamentar) için geçerli oyların %5'ini alma eşiği getirmiştir. Ancak bu hüküm, Federal Anayasa Mahkemesi (STF) tarafından anayasaya aykırı bulunduğu için hiçbir zaman uygulanmamıştır (Albarracín, 2016).

Brezilya siyasetinde ittifaklar çok önemli bir role sahiptir. Seçim ittifakları (coligacões) da parti kanununa göre düzenlenir. İttifaklar, seçim barajını (quociente eleitoral) aşamayacak küçük partilerin hayatta kalması için hayati öneme sahiptir. Parti koalisyonları, oy havuzundan yararlanmak amacıyla ortak bir liste sunar. Bununla beraber seçim ittifakları, ilgili partiler arasında herhangi bir programatik anlaşma anlamına gelmez ve seçim sonrasında bir hükümet koalisyonu oluşturmayı gerektirmez. Federal Seçim Mahkemesi, 2002 yılında verdiği bir kararla seçim ittifaklarının oluşturulmasını önemli

ölçüde kısıtlamıştır. Bu karara göre, cumhurbaşkanlığı seçimleri için seçim ittifakı kuran partiler, eyalet düzeyinde rakip bir cumhurbaşkanı adayı çıkaran veya başka bir seçim ittifakının parçası olan bir partiyle ittifak kuramazdı. Bu durum, 2006 yılında yapılan bir anayasa değişikliğiyle iptal edilmiştir. O tarihten itibaren partiler, istedikleri parti ittifaklarını seçmekte serbesttir (Bochsler, 2010; Calvo, Guarnieri ve Limongi, 2015; Albarracín, 2016).

Siyasi Partiler kanunu kaynak dağılımına ilişkin hükümler içermektedir. Bir yandan, parti fonundan (fundo partidario) partiler arasındaki para dağılımını düzenlemektedir. Ancak bu fon, Brezilya'daki seçim kampanyalarının tamamen kamu kaynaklarıyla finanse edildiği anlamına gelmemektedir. Belirli kısıtlamalara ve oranlara tabi olmak üzere şahıslar ve kurumlar da bağışlar yapabilmektedir (Albarracín, 2016). Diğer yandan, kanun partilerin televizyon ve radyoya erişim şeklini düzenlemektedir. Seçim kampanyaları sırasında partilere TV ve radyoda ücretsiz reklam süresi (Portekizce: Horário Gratuito de Propaganda Eleitoral, HGPE) verilmektedir. Bu süre, Temsilciler Meclisi'ndeki parti grubunun büyüklüğüne göre dağıtılmaktadır (Machado, 2005, s. 51).

Brezilya'daki siyasi partiler, genel olarak zayıf örgüt yapıları, sınırlı toplumsal tabanları ve düşük kurumsallaşma ile tanımlanır. Diğer Latin Amerika ülkeleriyle karşılaştırıldığında, Brezilya'daki partilerde yüksek bir devamlılık gözlemlenemez. Şili, Kolombiya veya Arjantin gibi ülkelerdeki parti sistemleri, önemli siyasi dönüşümlere rağmen uzun bir geçmişe sahip partileri içerirken, mevcut Brezilya partilerinin birçoğu çok genç örgütlerdir (Albarracín, 2016). Brezilya'daki partilere ilişkin genel ve güncel bir bakış açısı sunmak için 2022 seçimlerindeki en başarılı 7 siyasi partinin parlamentodaki temsilleri ve siyasi pozisyonları özetlenmiştir. Bu partilerin son parlamento seçimlerinde en az 40 temsilci kazandığı görülmektedir. Buna karşılık bu 7 parti haricinde kalan partilerin bu partilere oranla oldukça düşük temsilci kazandıkları görülmektedir (Franca, 2022).

2022 seçimlerinde Bolsonaro başkanlık seçimlerini kaybetse de partisi parlamento seçimlerinde birinci parti olmuştur. Jair Bolsonaro'nun liderliğindeki muhafazakar ve sağ ideolojili Liberal Parti (PL), Temsilciler Meclisi'nde 99 sandalye ile birinci olmuştur. Liberal Parti, geniş bir yelpazeye hitap eden muhafazakâr bir partidir. Eskiden merkez sağ veya sağ görüşlü olarak tanımlanan parti Bolsonaro'nun katılımından bu yana siyasi yelpazenin aşırı sağına kaymıştır (Joaogado, 2020; France 24, 2022; Franca, 2022). Lula'nın zaferiyle yeniden iktidara gelen İşçi Partisi (PT), 68 milletvekili çıkarmıştır. Sendikalar, sosyal hareketler ve kent yoksullarının geleneksel temsilcisi olan parti, sosyal programlar ve yoksullukla mücadele

politikalarıyla öne çıkmaktadır. Ayrıca İşçi Partisi Latin Amerika'nın en örgütlü partisi olarak da tanımlanmaktadır (Lazarou, 2015; France 24, 2022; Franca, 2022).

União Brasil (Brezilya Birliği) Brezilya'da 2022'de DEM ve SL partilerinin birleşmesiyle kurulan resmi bir merkez sağ partisidir. Brezilya Birliği, merkez sağ bir parti olarak kabul edilmektedir. Siyaset bilimci Vinicius Vieira, bu birleşmeyi liberal partilerin Brezilya versiyonu olarak tanımlamakta ve partinin, Başkan Jair Bolsonaro'dan hayal kırıklığına uğramış sağ seçmen kitlesini kazanmaya odaklandığını belirtmektedir. Ayrıca parti Lula da Silva ve Jair Bolsonaro arasındaki siyasi kutuplaşmaya alternatif bir demokratik kutup olma amacını taşımaktadır (Boldrin, 2021; Moreira, 2022). 47 sandalyeyle dördüncü olan ve merkez sağda konumlanan İlerleme Partisi (PP), Brezilya'daki birçok sağ görüşlü parti gibi geleneksel olarak pragmatizm ve ılımlılık çizgisinde hareket etmiş ve büyük ölçüde sol görüşlü partilerle ittifaklar kurmuştur (Power ve Rodrigues-Silveira, 2019; Costa ve Piltcher, 2020; Franca, 2022). 2022 seçimleri sonucu beşinci parti olan 42 sandalyeli Brezilya Demokratik Hareket Partisi (PMDB), Brezilya'da merkez siyaseti temsil eden ve Hristiyan demokrat değerleri benimseyen bir siyasi oluşumdur (Encyclopædia Britannica, t.y.). 42 milletvekilli Sosyal Demokrat Parti (PSD), merkezde siyaset yapmaya çalışan ve geniş kitlelerden oy almaya çalışan bir partidir (Estadão, t.y.). Cumhuriyetçiler (Republicanos), Brezilya'da muhafazakar çizgideki 41 sandalyeli merkez sağ parti olup, Parti, kendini "*sosyal açıdan muhafazakar ancak ekonomik açıdan liberal*" olarak tanımlamaktadır (Lira, 2022).

3.2. Parti Sistemi

Brezilya parti sistemi parti araştırmaları için çok özgün bir örnektir. Parti sisteminde dünyanın en fazla etkin parti barındıran ülkelerden biridir. Sistem içindeki etkili parti sayısı parlamento dönemine göre 10 civarında olabilmektedir (Calvo ve diğ., 2015). Bununla beraber Brezilya'daki parti sistemi tarihsel süreçlerde sürekli değişmiştir. Bu bağlamda Brezilya'nın parti sisteminin istikrarlı bir sistem olmadığı söylenebilir. 1830'dan bu yana Brezilya'da en az yedi farklı parti sistemi tespit edilmiştir. Bir parti sisteminden diğerine geçiş genellikle ani olmuştur. Örneğin, 1964'teki askeri darbe, otoriter bir sistemi başlatmış ve önceki parti sistemini ortadan kaldırarak tamamen yeni partilerden oluşan bir iki partili sistem getirmiştir (Albarracín, 2016).

Brezilya'nın parti sistemi, başkanlık ve meclis düzeyinde farklı dinamikler sergilemektedir. Başkanlık seçimlerinde güçlü partiler iki büyük partinin

etrafında toplanmaktadır. Bu da başkanlık seçimlerinde parti sisteminin parçalanmışlığına rağmen iki kutuplu çok partili bir düzeni ortaya çıkarmaktadır (Sandes-Freitas ve Bizzarro-Neto, 2021). Örneğin 1994-2018 arasında başkanlık yarışı PT ve PSDB (Brezilya Sosyal Demokrasi Partisi) arasında gerçekleşmiştir. Ancak PSDB 2018’de gücünü kaybetmiştir. 2018’de başkanlık yarışı PT ve PSL arasında 2022’de ise PT ve PL arasında gerçekleşmiştir. Bolsonaro 2018’de PSL’nin (Sosyal Liberal Parti) 2022’de ise PL’nin başkan adayı olmuştur. 2022 yılında gerçekleşen son seçimlerde Lula ve Bolsonaro toplam oyların %92’sini alarak üçüncü bir aday için alan bırakmamıştır (Tanscheit ve Barbosa, 2022).

Başkanlık seçimleri genellikle iki parti etrafında kurulan seçim ittifakları arasında yaşanmaktadır. Buna karşılık meclis seçimlerinde birçok parti ve ittifak yarışmaktadır. Bu partiler temsilci kazanmak adına koalisyonlar yapmaktadır. Özellikle açık liste orantısal seçim sistemi ve partilerin düşük örgütlenmesi partilerin birbirleri ile işbirliğine yönlendirmektedir. Bunun sonucunda meclisteki parti sayısının dünyada örneği az görülecek bir şekilde çok olduğu görülmektedir. 2022 seçimleri sonucunda 23 partinin mecliste koltuk kazandığı görülmektedir. 2022 yılında yapılan kısmi senato seçimlerinde ise 9 partinin koltuk kazandığı görülmektedir (Franca, 2022).

Brezilya’da meclis düzeyinde aşırı parçalı bir parti sisteminin olduğu görülmektedir. Brezilya’nın açık liste nispi temsil sistemi parti sisteminin aşırı parçalanmasında belirleyici rol oynamaktadır. Sistem, küçük partilerin oy oranlarından daha fazla sandalye kazanmasına imkan tanımaktadır (Calvo ve diğ., 2015). Bu sistemde küçük partiler, oylarını birkaç güçlü adayda yoğunlaştırarak koalisyonlarda sandalye kazanırken, büyük partiler oylarını çok sayıda adaya dağıtmak zorunda kalmaktadır. Bu da büyük partilerin verimsiz oy kullanımına ve küçük partilere dolaylı sübvansiyona neden olabilmektedir (Bochsler, 2010; Calvo ve diğ., 2015). Bu bağlamda açık liste seçim sistemi, küçük partilerin hayatta kalmasını kolaylaştırırken, büyük partilerin koalisyonlara girmesini zorunlu kılmaktadır. Diğer yandan seçmenlerin büyük partilere oy verme eğilimi, aday bazlı oy dağılımı nedeniyle verimsizleşmekte ve küçük partilere dolaylı destek sağlayabilmektedir. Bu dinamikler parti sayısının artmasına ve küçük partilerin sistem içinde yaşama fırsatı bulmasına neden olmaktadır. Diğer yandan büyük partiler küçük partilerin popüler adaylarının aldığı yüksek oylardan da faydalanabilmektedir. 2010 Tiririca örneği bunu iyi bir şekilde göstermektedir. Parlamento seçimlerinde popüler adayın 1,3 milyon oyu, kendi partisine değil koalisyon ortaklarına 3 ek koltuk kazandırmıştır (Nicolau ve Stadler, 2016).

Brezilya’da 1945’ten beri uygulanan açık liste sistemi, uzun süredir akademik ve siyasi çevrelerde tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Sistem eleştirileri 1950’lerden itibaren siyasetçiler tarafından dile getirilmeye başlanmıştır. Temel iddia, bu sistemin aynı listedeki adaylar arasında aşırı rekabete yol açtığı ve parti disiplini zayıflattığı yönündedir (Martins, 2016). Parti disiplinin zayıflaması ise aslında partilerin kurumsallaşamamasına neden olabilmektedir. Son yıllarda ise sistemle ilgili yeni eleştiriler öne çıkmaktadır. Bu eleştirilerin başında, mikro partilerden adayların aşırı oy alması sonucu, aynı listedeki daha az oy almış adayların meclise girebilmesi gelmektedir. Diğer önemli bir sorun da seçmenin yaşadığı kafa karışıklığı olarak gösterilmektedir. Seçmenlerin çoğu, verdikleri oyların parti toplamına nasıl katkı sağladığını tam olarak anlamamakta, bu da popüler adayların listedeki diğer adayları “sırtından taşıması” gibi bir fenomene yol açmaktadır. Bu durum, seçim sisteminin temsil adaleti açısından sorgulanmasına neden olmaktadır (Martins, 2016). Zira küçük partiler, oylarını birkaç karizmatik aday üzerinde yoğunlaştırarak “verimli oy kullanma” stratejisi geliştirmiştir (Bochsler, 2010). Buna karşılık büyük partiler, oylarını çok sayıda adaya dağıtmak zorunda kalmaktadır. Bu durum, 1994-2010 döneminde kongre adaylarının %74’ünün çok partili koalisyon listelerinden seçilmesine yol açmıştır (Calvo ve diğ., 2015).

Brezilya’da parti sisteminin karşılaştığı zorluklardan bir diğer ise parti-seçmen bağlarının zayıf olmasıdır. Yüksek oy değişkenliği veya oy geçirgenliği hem seçmen ve parti bağının zayıflığını hem de seçmenlerin parti sistemine güveninin düşüklüğünü gösterebilmektedir. (Yıldırım, 2020). Zira 2016’da PT’li Başkan Dilma Rousseff’in görevden alınması sonrasında 2013-2014 protestoları sonucu siyasi parti karşıtı seçmen oranının %2,5’ten %15’e çıktığı görülmektedir (Borges, 2021, s.21).

Parti sisteminin parçalı olması koalisyonları zorunlu kılmaktadır. Bu da koalisyonların istikrarını tartışma konusu haline getirmektedir. Brezilya’da genel olarak koalisyonların istikrarsız olduğu söylenebilir. Bu da yürütme-yasama ilişkilerinde tıkanmalara ve yasa yapım sürecinin uzamasına neden olabilmektedir. Zira bir tasarının yasallaşma süreci çok geniş ittifaklara ihtiyaç duyabilmektedir. Bu bağlamda Brezilya’da siyasetin bir ittifaklar sanatı olduğu söylenebilir. Sonuç olarak Brezilya’nın parti sistemi, seçim mühendisliği açısından önemli dersler içermektedir. Açık liste orantısal seçim sistemi, toplumsal çeşitliliği yansıtmakla birlikte, yönetim sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Sistemin geleceği, uzmanlara göre özellikle şu faktörlere bağlı görünmektedir: *Partilerin kurumsallaşma düzeyi, Seçmenlerin sisteme güveninin yeniden tesis edilmesi, Koalisyon yönetim kapasitesinin geliştirilmesi* (Calvo vd., 2015; Sandes-Freitas ve Bizzarro-Neto, 2021).

4. Brezilya’da İttifak Siyaseti: Çok Katmanlı Koalisyon Dinamikleri

Brezilya’da seçim öncesi koalisyonlar yaygındır. Ancak seçim öncesi koalisyonlar seçimden sonra devam etmeyebilir ve seçim sonrası farklı koalisyonlar da kurulabilir. Bu bağlamda Brezilya’da seçim ittifakları sistem içinde kilit bir rol oynamaktadır. Zira başkanlık sistemi dahi koalisyon veya ittifaklarla tanımlanmaktadır. Bu ittifaklar, bazı seçim bölgelerinde seçim barajını (quociente eleitoral) aşamayacak küçük partilerin hayatta kalması için hayati öneme sahiptir. Parti koalisyonları, oy havuzundan yararlanmak amacıyla ortak bir liste sunar. Seçim ittifakları (coligaç,ões) siyasi parti kanununa göre düzenlenmektedir. Seçim ittifakları, ilgili partiler arasında herhangi bir programatik anlaşma anlamına gelmez ve seçim sonrasında bir hükümet koalisyonu oluşturmayı gerektirmez.

Brezilya’da açık liste orantısız seçim, federatif sistem, toplumsal yapının çeşitliliği, partilerin kurumsallaşamaması, partilerin düşük örgütlenmesi seçim öncesi ve sonrasında koalisyonları zorunlu kılmaktadır. Özellikle seçim sistemi, aşırı parçalı parti sistemi ve meclisteki etkin parti sayısının 10’u bulması gibi faktörler Brezilya’da siyaseti bir ittifaklar sanatı haline getirmektedir. Bu bağlamda seçim öncesi ve sonrası koalisyonların hangi dinamiklere göre yapıldığı çalışmanın konusu olmaktadır (Albarracín, 2016).

Koalisyonlar ile ilgili öne çıkan unsurlardan ilki parti sayısının fazlalığı olmaktadır. Koalisyonların %40’ı dört veya daha fazla parti içermekte, bazı durumlarda ortak sayısı 16’ya kadar çıkabilmektedir. Zira büyük partiler, koalisyona girmedikleri takdirde diğer ittifakların sandalye kazanma ihtimalinin artması nedeniyle bu ittifaklara katılmak zorunda kalmaktadır. Zira yüksek performanslı yerelde etkin küçük parti adayları, koalisyonun genel oy potansiyelini artırmaktadır. Bu nedenle büyük partiler de koalisyonlara girmek zorunda kalmaktadır (Calvo ve diğ., 2015).

Brezilya’nın federal sistemi, çok katmanlı bir koalisyon siyasetini zorunlu kılmaktadır. Zira geniş bir coğrafyaya yayılmış ve etnik farklılıkların çok olduğu bir ülkede yerel ve ulusal dengenin kurulması oldukça zordur. Bazı partiler sadece yerel düzeyde seçimlere girmektedir. Ulusal düzeyde siyaset yapan partilerin yerel düzeydeki partilerle bağlantıların güçlü olması, partilerin ulusal düzeyde güçlenmesinin temel koşullarından biridir (Avritzer, 2019). Öncelikle başkanlık yarışında büyük partiler eyaletlerdeki küçük partilerle dikey koalisyonlar kurabilmektedir. Dikey koalisyonlar partilerin başkanlık seçimleri için koalisyonlar kurmasını ifade etmektedir. Diğer yandan aynı düzeydeki partiler yerel seçimlerde güç birliği veya yatay koalisyonlar kurabilmektedir (Sandes-Freitas ve Bizzarro-Neto, 2021).

Eyaletlerdeki koalisyonlar daha çok yerel güç dengelerine dayanmaktadır (Sandes-Freitas ve Bizzarro-Neto, 2021). Bu bağlamda yerel oluşumlar, STK'lar ve sendikalar siyaset içinde önemli bir role sahiptir. İttifaklar veya koalisyonlar yalnızca partiler arasında değil bu tür sivil kuruluşlarla da yapılabilmektedir. Örneğin Brezilya'nın çağdaş siyasi hayatında çok önemli rol oynayan PT'nin sendikalarla kurduğu bağ üzerinden ulusal bir parti haline geldiği görülmektedir. Özellikle Central Unica dos Trabalhadores (Birleşik İşçi Konfederasyonu / CUT) ve Topraksızlar Hareketi (MST), PT'ye yakın oluşumlar olarak gösterilebilir (Yıldırım, 2020). Öte yandan geniş bir coğrafyada seçim kampanyası yürütmenin fiziksel ve mali zorluğu yerel siyasi ve sivil kurumları önemli hale getiren bir başka faktördür (Avritzer, 2019). Bu anlamda ittifaklar siyasetin maliyetini azaltan bir dinamik oluşturmaktadır.

Koalisyonların oluşumunda dikkat çeken başka bir ayrıntı ise partilerin farklı eyaletlerde birbirlerine rakip olabilmesidir. Örneğin bir eyalette koalisyon ortağı olan iki parti farklı bir eyalette rakip olabilmektedir. Zira partilerin eyaletlerdeki koalisyon tercihlerinde bağlamsal siyasal rasyonalite ve yerel dinamikler etkili olmaktadır. Bu bağlamda parti davranışları, yerel koşullara ve seçim dinamiklerine göre değişmektedir. Eyaletlerdeki koalisyonlar, ideolojik yakınlıktan ziyade yerel güç dengelerine göre şekillenmektedir. Özellikle küçük partiler, büyük partilere göre daha esnek koalisyon stratejileri benimseyebilmektedir (Sandes-Freitas ve Bizzarro-Neto, 2021). Partiler eyaletlerdeki koalisyonları başkanlık yarışına hizmet edecek şekilde yapılandırır. Dolayısıyla Brezilya'da eyalet seçimleri giderek ulusal başkanlık yarışına endekslenmiştir. Ancak bu dinamik, parti sisteminin kutuplaşmasını pekiştirirken, eyaletlerin siyasi özerkliğini de sınırlandırmaktadır. Zira bu yerel siyaseti, ulusal siyasete endeksli hale getirmekte ve yerel dinamiklerin gücünü azaltabilmektedir.

Küçük partilerle koalisyon kurmak büyük partilere avantaj sağlayabilmektedir. Özellikle yerel siyaset yapan küçük partilerin popüler adayların oyları, az oy alan partilerin de seçilmesine katkı sağlamaktadır. 2010 Tiririca örneği bu durumu açıklayan önemli örneklerden biridir. Bu örnekte popüler bir adayın 1.3 milyon oyu, kendi partisine değil koalisyon ortaklarına 3 ek koltuk kazandırdı (Nicolau ve Stadler, 2016). Aslında bu vaka, bir diğer yandan, açık liste seçimlerinin partiler için dezavantajını göstermektedir. Bu sistemde partiler oylarını adaylara göre dengeli bir şekilde paylaşmakta güçlük çekebilmektedir. Dolayısıyla bir adayda yoğunlaşan oylar partinin ikinci bir adayının kazanmasını engelleyebilmektedir. Bu durumda kazanan koalisyondaki farklı bir parti olabileceği kadar rakiplerinde duruma göre avantaj sağlayabileceği söylenebilir.

Brezilya’da 1994 yılıyla beraber eşzamanlı seçimler yapılmaya başlanmıştır. Bu anlamda başkanlık, valilik ve milletvekili seçimleri aynı anda yapılmaktadır. Eşzamanlı seçimler partileri stratejik koordinasyona zorlamaktadır. 1994’te eşzamanlı seçimlerin başlamasıyla birlikte ulusal-eyalet seçimlerinin bir entegrasyonu sağlanmıştır. Bu bağlamda PT merkez-sol partilerle (PCdoB, PSB, PDT), PSDB ise merkez-sağ partilerle (DEM, PTB, PP) ittifaklar kurmuştur. Örneğin 2010’da eyaletlerdeki kazanan koalisyonların %92.6’sı PT veya PSDB içermekteydi. Eşzamanlı seçimler ve düşük başkan aday sayısı, ulusal ve alt ulusal seçimler arasındaki uyumu artırmaktadır (Machado, 2009). Başkanlık seçimleri, federal sistemlerdeki bölgesel dinamikleri dengeleyerek parti sistemlerinin ulusal düzeyde daha tutarlı hale gelmesine katkı sağlamaktadır. Bu durum, özellikle eşzamanlı seçimler ve az sayıda başkan aday olduğunda belirginleşmektedir (Borges ve Lloyd, 2016).

2002- 2006 arasındaki seçimlerde dikeylik Kuralı uygulanmıştır. Buna göre Başkan aday çıkaran partilerin eyaletlerde rakip partilerle ittifak yapmasını yasaklamıştır. Bu kural, partileri daha küçük ama ideolojik olarak daha heterojen koalisyonlar kurmaya zorlamıştır. Ancak bu kural 2006 yılında sonra kaldırılmıştır (Machado, 2009).

Brezilya’da koalisyon yönetimi karmaşık bir pazarlık sürecine dayanmaktadır. Bakanlık dağıtımı koalisyonların kurulması ve istikrarı için başkanın elindeki önemli bir araçtır. Örneğin PT’nin 2003-2010 döneminde PMDB’ye verdiği bakanlık sayısı 0’dan 7’ye çıkmıştır. Brezilya’da federal bürokrasideki siyasi atamalar “koalisyon malı” (coalition goods) olarak görülmektedir. Dolayısıyla bürokrasideki siyasi pozisyonlar ve bakanlıklar başkanın partisi ile koalisyon ortakları arasında müzakere konusu olmaktadır. Bu tür koalisyon malı olarak nitelenen kadrolara koalisyonun sürekliliğini sağlamak için de etkili olmaktadır (Praça, Freitas ve Hoepers, 2011).

Koalisyon dengeleri seçim sonrasında değişebilmektedir. Bir partinin parlamenterlerinden biri yürütme içinde başka bir göreve atandığında, hastalık, istifa, ölüm ya da görevden alınma gibi nedenlerle görevinden ayrıldığında, yerine en çok oy alan bir sonraki aday geçer. Bu tür görev değişiklikleri, istifalar ve görevden almalar sık yaşandığı için, parlamentodaki parti gruplarının bileşimi ve güç dengeleri önemli ölçüde değişebilmektedir (Nicolau ve Stadler, 2016).

Partiler, koalisyonların istikrarı için daha pragmatik davranabilmektedir. Örneğin PT, sol ideolojisinden ödün vererek sağ partilerle işbirliği yapmış, ancak gelir dağılımı politikalarını yasalaştırmayı başarmıştır (Alves, 2024). Ancak 2016 sonrası artan kutuplaşma, bu tür koalisyonları zorlaştırmıştır.

Kongre'nin çok sayıda partiyle derin bir parçalanma yaşaması ile beraber Bolsonaro'nun polarize edici politikaları, siyasi istikrarsızlığı artırmıştır (Borges, 2021, s. 21). Bu bağlamda son dönemde koalisyon siyasetinde önemli değişimler gözlemlenmektedir: 2010'da Dilma Rousseff seçim ittifakçılarının bir kısmını kabineye almamıştır. Buna karşılık Bolsonaro (2018) ve Lula (2023) farklı stratejiler izlemişlerdir. 2018'de Bolsonaro'nun seçim ittifakı (PSL ve diğer sağ partiler), yüksek kutuplaşma nedeniyle kabineye daha sadık kalmıştır. 2023'te Lula, yüksek kutuplaşmaya rağmen seçim ittifakındaki bazı partileri (örneğin, PSB) kabineye almamış, bunun yerine koalisyon dışı partilerle (MDB gibi) anlaşmıştır (Couto, 2025). Bu bağlamda Lula da Silva, göreve gelişinden itibaren geniş tabanlı bir koalisyon kurma stratejisini benimsemiştir. 2022 seçimlerinde kendisini destekleyen 10 partiden oluşan merkez-sol ittifakı, Lula'nın iktidara gelmesinden sonra daha da genişlemiş; bu süreçte, geçmişte Bolsonaro'yu desteklemiş bazı siyasetçiler de hükümete dahil edilmiştir. Nitekim kabinedeki 31 bakanlıktan yalnızca altısı Lula'nın partisi olan İşçi Partisine mensup isimlerce yürütülmektedir. Bu durum, Lula'nın partizan bir yönetim anlayışından ziyade, uzlaşya dayalı ve kapsayıcı bir yönetim tarzını öncelediğini göstermektedir. Bu kapsayıcı yaklaşım, sefeli Jair Bolsonaro'nun kutuplaştırıcı siyaset anlayışıyla belirgin bir tezat oluşturmaktadır. Lula'nın uzlaşya arayışı, yasama organlarıyla kurduğu ilişkilerde de gözlemlenmektedir. 1 Şubat 2023 tarihinde Senato Başkanı Rodrigo Pacheco ve Temsilciler Meclisi Başkanı Arthur Lira yeniden seçilmiş; Lula her iki ismin de 2022 seçimlerinde Bolsonaro'yu desteklemiş olmasına rağmen, bu adaylıkları destekleyerek pragmatik bir siyasi pozisyon almıştır (Pereira, 2024).

5. Brezilya Siyasetine İlişkin Güncel Bir Değerlendirme

Brezilya'da koalisyonel başkanlık, uzlaşya kültürünü teşvik etse de son zamanlarda sistemde kutuplaşma artmaktadır. Özellikle 2013 sonrasında merkez partilerin küçülmesi (%40'tan %20'ye) yönetimi zorlaştırmıştır. Lula'nın 2023'teki üçüncü döneminde koalisyon kurmak daha da karmaşık hale gelmiştir (Avritzer, 2019; Zucco ve Power, 2024). Bu süreçte Bolsonaro'nun partisi (PL) parlamentoda en büyük grup haline gelirken geleneksel partiler güç kaybetmiştir (Tarouco, 2023). Brezilya'nın koalisyonel başkanlık sistemi, yüksek yasama başarısı ve parti disipliniyle işlese de sistem aşırı parçalanma ve kutuplaşma nedeniyle stres altındadır. Ülke 1964 darbesine benzeyen gerilimleri yeniden deneyimlemektedir. Sistemin ne kadar gerilime dayanabileceği belirsizliğini korumaktadır (Zucco ve Power, 2024).

Brezilya'da 1985'ten bu yana hiçbir başkanın partisi mecliste %20'den fazla sandalye kazanamamıştır. Koalisyonlar genellikle 4 veya daha fazla parti içermekte ve eyaletler arası çıkar dengelerine dayanmaktadır. Bununla beraber meclis içindeki etkin parti sayısının 10 olduğu görülmektedir. Bu bağlamda koalisyonlardaki uzlaşma dengesinin çok önemli olduğu görülmektedir. Diğer yandan başkanın sahip olduğu güçlü yetkiler meclisteki siyasi parçalanmışlığı tolere edecek bir denge oluşturmaktadır. Zira koalisyon partilerinin başkan lehine %87 oy disiplini sergilediği ve başkanın yasama yenilgisi oranının %10'un altında kaldığı görülmektedir (Zucco ve Power, 2024). Bu noktada başkanlık araçlarının istikrarı sağlayıcı bir denge oluşturduğu görülmektedir. Zira 1988 Anayasası, başkana bütçe ve kamu yönetiminde öncelik tanıyarak koalisyonları stabilize olmasına destek sağlamaktadır (Limongi, 2007).

Figueiredo ve Limongi (2016) siyasi kurumların ve parlamentonun işleyiş tarzının bir takım yetersizliklerine rağmen yürütmenin hareket kabiliyetinin geniş yetkilerle güvence altına aldığını savunmaktadır. 1988'de oluşturulan kurumsal yapı bağlamında, ülke en azından kısmen, görünüşte aşılabilir gibi duran sorunların (örneğin para istikrarı, ekonomik büyüme ve yeniden dağıtım gibi) üstesinden gelebileceğini göstermiştir. Parçalanmış bir parlamentonun olumsuz etkileri ve milletvekillerinin kişisel çıkarları, yürütmenin işleyişine etki etmemektedir. Buna karşılık, yürütme genellikle yasama organının çalışmalarını kontrol edebilmekte ve kendi yasama girişimlerinde genellikle başarılı olmaktadır.

Uluslararası demokrasi endekslerine göre yapılan analizler, Brezilya'nın demokratik performansına ilişkin önemli bulgular ortaya koymaktadır. İsveç'teki Göteborg Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren bağımsız bir araştırma enstitüsü olan V-Dem (Varieties of Democracy) Projesi, dünya genelinde demokrasiyi seçimsel, liberal ve katılımcı gibi çok boyutlu yaklaşımlarla ve niceliksel verilerle ölçmektedir. V-Dem demokrasi endeksi, demokrasiyi 0 (en otoriter) ile 1 (tam demokratik) arasında ölçek kapsamlı bir veri setidir. Bu endekse göre Brezilya'nın 0.71 skora sahip olduğu görülmektedir. Bu, ülkenin "seçimsel demokrasi" (electoral democracy) kategorisinde "orta-yüksek" seviyede olduğunu gösterirken liberal demokrasi standartlarının tam olarak karşılanmadığına da işaret etmektedir (V-Dem Institute, t.y.-a; t.y.-b)

Dünya çapında siyasi haklar ve sivil özgürlükleri izleyen, ülkeleri "özgür", "kısmen özgür" ve "özgür olmayan" şeklinde sınıflandıran bağımsız bir ABD merkezli insan hakları kuruluşu olan Freedom House'un (2022) raporuna göre, Brezilya'da demokratik kurumlar ciddi baskı altındadır. Başkan Jair Bolsonaro'nun seçim sistemine yönelik "asılsız dolandırıcılık" iddiaları,

ülkede güven krizine yol açmıştır. Ekim 2022’de Lula’nın az bir farkla seçilmesi sonrasında Bolsonaro taraftarları, seçim sonuçlarını reddederek protestolar düzenlemiş ve hatta Brasília’da bombalı saldırı girişimi yaşanmıştır. Freedom House, bu dönemde siyasi şiddetin 2018’e kıyasla % 400 arttığını belirtmektedir. Ayrıca, Bolsonaro’nun “gizli bütçe” skandalı ve basın özgürlüğüne yönelik saldırılar, şeffaflık ve yolsuzluk endişelerini artırmıştır. Buna karşılık Freedom House’un (2023) raporunda, Lula’nın göreve başlamasıyla birlikte bazı olumlu adımlar atıldığı görülmektedir. Ancak 8 Ocak 2023’te Bolsonaro yanlısı protestocuların Kongre, Yüksek Mahkeme ve Başkanlık Sarayı’nı işgal etmesi, demokrasi için büyük bir tehdit olarak algılanmıştır. Freedom House, Lula’nın yargı ve medya özgürlüğüne daha fazla saygı gösterdiğini, ancak yolsuzluk ve siyasi kutuplaşmanın devam ettiğini belirtmektedir. Ayrıca, askeriye’nin siyasetteki rolünün azaltılması girişimleri olumlu karşılanmıştır. Freedom House’un (2024) raporu, 2024 yerel seçimlerinin siyasi şiddetle gölgelendiğini ortaya koymaktadır. Bolsonaro yanlısı adayların bazı bölgelerde güç kaybetmesine rağmen, merkez sağ partilerin (Centrão) güçlenmesi, Lula’nın reformları için engel oluşturmaktadır. Yine de Freedom House verilerine göre Brezilya özgür bir ülke olarak kabul edilmektedir (Freedom House, t.y.-a; t.y.-b).

Uluslararası Demokrasi ve Seçim Yardımı Enstitüsü (International IDEA), küresel ölçekte demokratik kurumların güçlendirilmesini hedefleyen bir hükümetler arası kuruluştur. Enstitünün Küresel Demokrasi Durumu Raporu 2023 kapsamında yayımlanan Brezilya vaka analizine göre, Jair Bolsonaro’nun 2019–2022 yılları arasındaki başkanlık dönemi, ülkedeki demokratik göstergelerde belirgin gerilemelere neden olmuştur. Bolsonaro’nun seçim sistemine yönelik temelsiz hile iddiaları —özellikle elektronik oylama sürecine dönük söylemleri— seçimlerin meşruiyetine dair kamu güvenini zedelemiş ve 8 Ocak 2023 tarihinde Brasília’da hükümet binalarına yönelik kitlesel baskınla sonuçlanan bir siyasi krizi tetiklemiştir. Ayrıca rapora göre Bolsonaro yönetimi, medya özgürlüğünün kısıtlanması, yerli toplulukların haklarının ihlali ve COVID-19 pandemisinin askerleştirilmesi gibi uygulamalar yoluyla demokratik kurumların zayıflamasına katkıda bulunmuştur (Santillana, 2023).

Bu süreçte Brezilya Yüksek Mahkemesi (STF) ile Seçim Mahkemesi (TSE), Bolsonaro’nun otoriter eğilimlerine karşı demokratik dengeyi koruyan temel kurumlar olarak öne çıkmıştır. STF, 2019 yılında sahte haberlerle ilgili soruşturma başlatarak ve askerî müdahale çağrılarını reddederek hukukun üstünlüğünü savunmuştur. TSE ise 2022 seçimlerinde dezenformasyonla mücadele ederek seçim sürecinin şeffaflığını güvence altına almış, Bolsonaro’nun kamu görevinden sekiz yıl süreyle men edilmesini

sağlamıştır. Lula da Silva'nın 2023'te yeniden başkanlık görevine başlamasıyla birlikte, medya ve sivil toplum üzerindeki baskılar azalmış; ancak siyasi kutuplaşma, yolsuzluk ve güvenlik güçlerinin şiddet kullanımı gibi yapısal sorunlar varlığını sürdürmektedir. Raporda demokratik toparlanmanın sağlanabilmesi için eğitim ve sosyal refah politikalarına öncelik verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Santillana, 2023).

6. SONUÇ

Bu çalışma, Brezilya'daki başkanlık sistemini, parti sistemi ve koalisyon siyaseti bağlamında ele almıştır. Brezilya'ya dair başkanlık sistemi üzerine yapılan çalışmalar bulunsa da, parti sistemi ve koalisyon siyasetini ele alan çalışmalar sınırlıdır. Brezilya'nın çok partili başkanlık sistemi, parti yapısı ve koalisyon dinamikleri bakımından, siyaset bilimi için özgün ve değerli bir örnek sunmaktadır. Türkiye'de de başkanlık sistemi sonrası ittifak siyaseti giderek daha fazla önem kazanmışken, Brezilya'daki deneyimin incelenmesi, Türkiye'deki Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin geleceği açısından anlamlı çıkarımlar sunabilir. Özellikle Türkiye'de başkanlık sistemi tartışmalarının yoğunlaştığı dönemde, Brezilya'daki başkanlık sistemi akademik çalışmalarda sıklıkla karşılaştırma konusu olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye'deki mevcut sistem ile Brezilya'daki uygulamalar arasındaki paralellikler, birçok pratikte kendini göstermektedir. Özellikle yürütme ile yasama arasındaki güç dengesi, meclisteki çok sayıda parti ve ittifak siyaseti gibi konularda benzerlikler dikkat çekmektedir. Bu benzerlikler, Brezilya örneğinin incelenmesini önemli kılmaktadır.

Bu çalışma çerçevesinde, Brezilya'daki anayasa ve yasalar bağlamında başkanlık sisteminin, başkanın, başkan yardımcısının ve bakanların görevleri; yasama ve yürütme arasındaki güç dengesi ele alınmıştır. Brezilya'da güçlü bir başkanlık yapısının varlığı dikkat çekmektedir. Başkanın güçlü pozisyonu, geniş yetkileriyle birlikte, aşırı parçalı parti sistemi içinde istikrar sağlayıcı bir rol oynamaktadır. Ancak, başkanın geniş yetkileri, demokratik bağlamda bir risk taşıyabilir. Bu noktada, Brezilya'daki parti sistemi seçim süreçlerinde farklılaşmaktadır; başkanlık seçimlerinde çok kutuplu bir yapının ortaya çıkmasına karşın, parlamento seçimlerinde aşırı parçalı bir sistem gözlemlenmektedir. Açık listeli orantısız seçim sistemi, küçük partilere avantaj sağlamak ve bu partilerin siyasal sistemde etkin olmasına olanak tanımaktadır. Bu durum, Brezilya siyaseti için ittifakların ve koalisyonların sanat haline gelmesini zorunlu kılmaktadır. Brezilya'nın geniş coğrafyası, eyalet sistemi ve eş zamanlı seçimler, koalisyonların kurulumunu daha da gerektiren faktörlerdendir.

Son dönemde Brezilya’da siyasi sistemde kutuplaşma eğilimleri görülmektedir. Bolsonaro etrafında şekillenen sağ blok, demokratik istikrarı tehdit edebilecek bir güç oluşturmaktadır. 2022 seçimleri sonrası yaşanan şiddet olayları, Brezilya’daki istikrarsızlık algısını pekiştirmiştir. Bolsonaro taraftarlarının askeri müdahale çağrıları ve yargının artan rolü, sistemin vesayete açık hale gelmesine yol açabilir. Siyasi analistler, ülkenin 1964 darbesine benzeyen bir gerilim yaşama riski üzerinde durmaktadırlar (Zucco ve Power, 2024). Bunun yanı sıra, siyasi kutuplaşmanın mevcut sistem içinde etkin parti sayısını azaltabileceği ve partilerin ikili kutuplaşmaya doğru everilebileceği de öne sürülmektedir. Bu bağlamda, parlamentoda başkanlık seçimlerindeki kutuplaşmanın benzeri bir yapının ortaya çıkma ihtimali söz konusudur. Kutuplaşmanın büyük partilere endeksli hale gelmesi durumunda, meclisteki parti sayısının azalması ve bu durumun parlamentoda daha güçlü partilerin temsil edilmesine yol açması muhtemeldir. Güçlü partiler, başkanın geniş yetkileri karşısında dengeleyici bir rol oynayabilir. Bu, partilerin kurumsallaşmasına ve denetleme rollerini daha etkin bir şekilde yerine getirmesine olanak sağlayabilir. Ancak, 23 partili bir siyasi sistemin geleceği hakkında bir tahminde bulunmak oldukça zordur.

Sonuç olarak, Brezilya’nın parti sistemi ve koalisyon siyaseti üzerine daha fazla akademik çalışma yapılması gerektiği söylenebilir. Çünkü farklı deneyimlerin incelenmesi, Türkiye siyasetinin geleceği hakkında çıkarımlar yapmayı kolaylaştırabilir. Brezilya’nın siyasi yapısını anlamak, özellikle Türkiye’deki başkanlık sisteminin evrimini izlemek ve gelecekteki olası gelişmeleri tahmin etmek adına değerli bir kaynaktır.

Kaynakça

- Aktaş, H. (2016). Hükümet sistemlerinin tıkanma noktaları ve alternatif çözüm yolları. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 209–228.
- Albarracín, J. (2016). Political parties and the party system. In D. de la Fontaine & T. Stehnen (Eds.), *The political system of Brazil* (pp. 173–194). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-40023-0_9
- Alves, D. H. (2024). Partisanship, cross-party coalitions, and social policymaking in Brazil. *Latin American Research Review*, 59(3), 570–587. <https://doi.org/10.1017/lar.2024.33>
- Avritzer, L. (2019). The double crisis of representation and participation in Brazil. *Representation*, 55(1), 23–36. <https://doi.org/10.1080/00344893.2019.1572646>
- Ayvaz, M. E. (2018). Devlet başkanı ve siyasî parti ilişkisi üzerine. *Liberal Düşünce Dergisi*, 23(91–92), 113–142.
- Brazil. (1988). *Constitution of the Federative Republic of Brazil*. Retrieved April 8, 2025, from <https://legis.senado.leg.br/norma/579494/publicacao/33296461>
- Bochsler, D. (2010). Who gains from apparentments under D'Hondt? *Electoral Studies*, 29(4), 617–627. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2010.06.001>
- Boldrin, F. (2021, October 6). 'Fusão pode ser referência de uma direita sem Bolsonaro' ['Merger may reference a right-wing without Bolsonaro']. *Nexo Jornal*. <https://www.nexojournal.com.br/entrevista/2021/10/06/%E2%80%98Fus%C3%A3o-pode-ser-refer%C3%A2ncia-de-uma-direita-sem-Bolsonaro%E2%80%99>
- Borges, A. (2021). The illusion of electoral stability: From party system erosion to right-wing populism in Brazil. *Journal of Politics in Latin America*, 13(2), 1–26. <https://doi.org/10.1177/1866802X211018830>
- Borges, A., & Lloyd, R. (2016). How concurrent presidential and gubernatorial elections affect electoral coordination in Brazil. *Electoral Studies*, 43, 104–114. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2016.06.003>
- Calvo, E., Guarnieri, E., & Limongi, F. (2015). Why coalitions? Party system fragmentation, small party bias, and preferential vote in Brazil. *Electoral Studies*, 39, 219–229. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2015.03.018>
- Chatham House. (2022, August). *Democracy in Brazil*. <https://www.chatham-house.org/2022/08/democracy-brazil>
- Costa, J. G. F., & Pilcher, A. (2020, December 8). Partidos em números: PP e PL *Pindograma*. <https://pindograma.com.br>
- Couto, L. (2025). Government formation in presidentialism: Disentangling the combined effects of pre-electoral coalitions and legislative polarisation.

- zation. *Latin American Politics and Society*, 67(1), 36–55. <https://doi.org/10.1017/lap.2024.30>
- Çelik, M. H. (2023). Parçalı çok partili sistemlere bir örnek olarak Brezilya: 21. yüzyılda Temsilciler Meclisi ve Senato seçimleri üzerinden bir inceleme. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 3(5), 307-340. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7654835>
- Durdu, M. (2020). Bütçe hakkının cumhurbaşkanlığı sistemindeki görünümü ve Latin Amerika ülkeleri ile mukayesesi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 25(99), 49-78. <https://doi.org/10.36484/liberal.739812>
- Encyclopædia Britannica*. (n.d.). Party of the Brazilian Democratic Movement. Retrieved [insert date], from <https://www.britannica.com/topic/Party-of-the-Brazilian-Democratic-Movement>
- Esen, P. D. S. (2016). 2016 Anayasa değişiklik teklifinin değerlendirilmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 4, 1-25.
- Estadão*. (n.d.). Kassab: PSD não será “nem esquerda, direita ou centro” – Política. <https://www.estadao.com.br>
- Figueiredo, A. C., & Limongi, F. (2016). Political institutions and governmental performance in Brazilian democracy. In D. de la Fontaine & T. Stehnen (Eds.), *The political system of Brazil* (pp. 93-116). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-40023-0_5
- France 24. (2022, September 27). *Brazil presidential election 2022: Lula vs Bolsonaro*. <https://www.france24.com/en/>
- Franca, Í. (2022, October 31). *2022 Brazil general elections: Final results*. Santander. <https://www.santander.com>
- Freedom House. (n.d.-a). *About us*. <https://freedomhouse.org/about-us>
- Freedom House. (n.d.-b). *Home page*. <https://freedomhouse.org/>
- Freedom House. (2022). *Freedom in the world 2022: Brazil*. <https://freedomhouse.org/country/brazil/freedom-world/2022>
- Freedom House. (2023). *Freedom in the world 2023: Brazil*. <https://freedomhouse.org/country/brazil/freedom-world/2023>
- Freedom House. (2024). *Freedom in the world 2024: Brazil*. <https://freedomhouse.org/country/brazil/freedom-world/2024>
- Galvão, A. (2016). The National Congress and Brazil's parliamentary elite under the Lula government. In D. de la Fontaine & T. Stehnen (Eds.), *The political system of Brazil* (pp. 117-138). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-40023-0_6
- İlter Akarçay, E. R. (2016). Karşılaştırmalı perspektiften başkanlık sistemi tartışması: Koalisyon inşası ve kuvvetler birliğinden kaçınmak mümkün mü? *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(1), 105-127.

- Joaogado. (2020, December 8). Partidos em números: PP e PL. *Pindograma*. Retrieved April 5, 2025, from <https://pindograma.com.br>
- Kaya, S. B. (2022). Karşılaştırmalı başkanlık sistemlerinde kararname yetkisi üzerine bir analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(1), 167-191. <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1099361>
- Kılınç, Z. A. (2016). Başkanlık sistemi ve güçlü tek parti hükümeti. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 12-24. <https://doi.org/10.25272/j.2149-8539.2015.1.2.02>
- Küçük, A. (2016). AK Parti'nin başkanlık sistemi modelinin ABD'deki başkanlık sistemi modelinden farklılık arz eden yönleri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 25-64.
- Lazarou, E. (2015). *Brazil: Political parties* [At a glance]. European Parliamentary Research Service. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2015\)559491](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2015)559491)
- Limongi, F. (2007). Democracy in Brazil: Presidentialism, party coalitions and the decision-making process. *Novos Estudos - CEBRAP*, (76), 17-41. (Original work published 2006).
- Lira, R. F. de. (2022). História do Republicanos: o verdadeiro Partido Conservador? *Politize*. <https://www.politize.com.br/republicanos/>
- Machado, A. (2009). Minimum winning electoral coalitions under presidentialism: Reality or fiction? The case of Brazil. *Latin American Politics and Society*, 51(3), 87-110. <https://doi.org/10.1111/j.1548-2456.2009.00057.x>
- Martins, L. (2016). The judiciary in Brazil. In D. de la Fontaine & T. Stehnken (Eds.), *The political system of Brazil* (pp. 195-216). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-40023-0_8
- Moreira, J. A. (2022). Direita cria maior partido do Brasil para fazer frente a Lula e Bolsonaro. *Diário de Notícias*. <https://www.dn.pt/internacional/direita-cria-maior-partido-do-brasil-para-fazer-frente-a-lula-e-bolsonaro-14187696.html>
- Nicolau, J., & Stadler, J. (2016). The Brazilian electoral system. In D. de la Fontaine & T. Stehnken (Eds.), *The political system of Brazil* (pp. 139-172). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-40023-0_7
- Özmen, Y. P., & Yaman, F. (2022). Latin Amerika ülkelerinde başkanlık sistemi ve demokrasi ilişkisi - Aynı kadehte farklı şaraplar. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(3), 324-345. <https://doi.org/10.53443/anadoluibfd.1155770>
- Özsoy Boyunsuz, Ş. (2016). Siyasi parti sistemlerine göre başkanlık rejiminin türleri. *Amme İdaresi Dergisi*, 49(3), 1-26.
- Pereira, A. (2024, February 20). *How Lula's big-tent pragmatism won over Brazil again – with a little help from a backlash to Bolsonaro*. The Conversation.

- <https://theconversation.com/how-lulas-big-tent-pragmatism-won-over-brazil-again-with-a-little-help-from-a-backlash-to-bolsonaro-223141>
- Power, T. J., & Rodrigues-Silveira, R. (2019). Mapping ideological preferences in Brazilian elections, 1994-2018: A municipal-level study. *Brazilian Political Science Review*, 13(1), e0001. <https://doi.org/10.1590/1981-3821201900010001>
- Praça, S., Freitas, A., & Hoepers, B. (2011). Political appointments and coalition management in Brazil, 2007-2010. *Journal of Politics in Latin America*, 3(2), 141-172.
- Sandes-Freitas, V. E. V., & Bizzarro-Neto, F. A. (2021). Presidential and sub-national elections: The logic of party alignments in Brazil (1994-2010). In A. Albala & J. M. Reniu (Eds.), *Coalition politics and federalism* (pp. 129-164). Springer.
- Santillana, M. (2023). *Case study: Brazil (GSoD 2023 Report)* (p. 11). International Institute for Democracy and Electoral Assistance. <https://doi.org/10.31752/idea.2023.70>
- Solak, M. (2015). Koalisyoncu başkanlık sistemi: Brezilya. In *Karşılaştırmalı hükümet sistemleri: Başkanlık sistemi* (pp. 117-220). TBMM Araştırma Merkezi. https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/baskanlik_sistemi.pdf
- Tarouco, G. (2023). Brazilian 2022 general elections: Process, results, and implications. *Revista Uruguaya de Ciencia Política*, 32(1), 154-165. <https://doi.org/10.26851/RUCP.32.1.7>
- Tanscheit, T., & Barbosa, P. (2022). *A battle of two presidents: Lula vs. Bolsonaro in the Brazilian elections of 2022*. Alberto Hurtado University & Center for Metropolitan Studies.
- TBMM. (2017). *Karşılaştırmalı hükümet sistemleri: Başkanlık sistemi (ABD, Arjantin, Azerbaycan, Brezilya ve Nijerya örnekleri)*. TBMM Araştırma Merkezi. https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/baskanlik_sistemi.pdf
- Tunç, H. (2019). Karşılaştırmalı anayasa hukuku açısından yasama ve yürütme organlarının oluşumu ve yetkileri kapsamında başkanlık sistemi ve Türkiye. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(2), 555-602.
- Türe, İ. (2016). Başkanlık sisteminde yürütme organının gücü: ABD, Arjantin ve Brezilya. *Researcher*, 4(2), 54-73.
- V-Dem Institute. (n.d.-a). *Liberal Democracy Index* [Interactive data map]. https://v-dem.net/data_analysis/MapGraph/
- V-Dem Institute. (n.d.-b). *The V-Dem project*. <https://www.v-dem.net/about/v-dem-project/>
- Wikipedia contributors. (2025). *Supreme Federal Court*. In Wikipedia. Retrieved April 4, 2025, from https://en.wikipedia.org/wiki/Supreme_Federal_Court

- Yakacak, G. A. (2023). Çok partili başkanlık sistemlerde bölünmüş iktidar oluşumunun etki ve sonuçları. *İbn Haldun Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2), 99-140. <https://doi.org/10.59831/ihuhfd.2023.9>
- Yaman, A. (2016). Başkanlık sistemi, uygulamaları ve Türkiye’de uygulanabilirliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 83-98. <https://doi.org/10.18069/fusbed.92578>
- Yıldırım, Y. (2020). Lula da Silva’dan Bolsonaro’ya Brezilya’da siyasal dönüşüm. *Mülkiye Dergisi*, 44(3), 515-542.
- Zucco, C., & Power, T. J. (2024). The ideology of Brazilian parties and presidents: A research note on coalitional presidentialism under stress. *Latin American Politics and Society*, 66(1), 178-188. <https://doi.org/10.1017/lap.2023.24>

